

Шпильовий Б. В.

аспірант,
старший викладач кафедри економіки,
фінансів, обліку і аудиту
Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

Shpylovyi B. V.

Postgraduate Student,
Senior Lecturer at Department of Economics, Finance, Accounting and Auditing
Private Higher Educational Institution «European University»

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

THE BASIC TOOLS OF FINANCIAL SECURITY OF BANKS

Анотація. У статті досліджено місце та роль фінансової безпеки банків у системі національної безпеки держави. Проаналізовано співвідношення понять «фінансова безпека», «фінансова безпека банківської системи», «фінансова безпека банку». У результаті аналізу наявних наукових досліджень відзначено недостатню вивченість питань фінансової безпеки банків. Розглянуто сутність і складники банківської безпеки. Досліджено зовнішні і внутрішні інструменти забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансове регулювання, фінансовий менеджмент, фінансовий контроль, банківська система, банківське регулювання.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України характеризується швидкими змінами умов функціонування, загрозами його фінансовим інтересам із боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем фінансових ризиків

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні наслідки функціонування банківського сектора можна оцінити за такими основними показниками безпеки банківської системи, які водночас використовуються й як індикатори її значущості для економіки країни в цілому.

Для забезпечення фінансової безпеки банкам необхідна певна система, що дає змогу на постійній основі здійснювати діагностичні і превентивні дії, спрямовані на підтримку належного рівня фінансової безпеки.

Проблеми забезпечення фінансової безпеки на рівні держави, підприємств і банків досліджували такі вчені, як С.І. Адаменко, Д.А. Артеменко, О.І. Барановський, І.А. Бланк, О.Ф. Балацький, О.Д. Василик, П.А. Герасимов, К.С. Горячева, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, М.І. Зубок, Г.П. Іванова, С.М. Ілляшенко, Г.О. Крамаренко, В.Г. Крижанівська, О.А. Криклій, Е.М. Коротков, Л.О. Лігоненко, Р. Ліс, В.П. Москаленко, Є.В. Новосядло, Б.А. Райзберг, О.О. Терещенко, С.Я. Салига, І.В. Сало, Е.А. Уткін, О.Й. Шевцова та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи їхній внесок у вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях і в різних сферах економіки, зазначимо, що питання інструментарію забезпечення фінансової безпеки банків є недостатньо вивченим у сучасній економічній науці. На даний момент немає єдиного переліку внутрішніх і зовнішніх інструментів фінансової безпеки, а наявні роботи розглядають лише окремі аспекти фінансової безпеки банку. Проводяться дослідження фінансової стійкості банків, аналізуються різні варіанти вдосконалення фінансового менеджменту, є велика кількість робіт, що стосуються питань ліквідності і банківських ризиків. Але всі ці напрями дослідження є окремими аспектами забезпечення фінансової безпеки кредитних установ. Водночас

бракує досліджень, які дають змогу сформувати цілісний комплекс інструментів і методів забезпечення фінансової безпеки банку.

Мета статті полягає в аналізі різноманітних підходів до визначення процесу управління фінансовою безпекою банку, а також розгляді його як єдиної цілісної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують методи звичайного й антикризового управління, оскільки інструменти управління стабільним банком і банком, який має фінансові труднощі, відрізняються. Однак із цього не випливає, що змінюється перелік доступних інструментів. Подібний розподіл дає змогу використовувати наявні розробки у сфері фінансового менеджменту.

Усі методи та інструменти, які використовуються для забезпечення фінансової безпеки банку, можна поділити на дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Даний розподіл базується на двох передумовах. З одного боку, банк, як і будь-який інший господарюючий суб'єкт, має економічну самостійність і може самостійно вживати певних заходів, спрямованих на досягнення фінансової безпеки. З іншого боку, його діяльність підлягає втручанню з боку держави, яка має інструменти впливу на діяльність банківських установ.

До основних внутрішніх методів забезпечення фінансової безпеки банку належать:

- фінансове планування;
- фінансовий аналіз;
- фінансове регулювання;
- фінансовий контроль.

Основними зовнішніми методами забезпечення фінансової безпеки банку є:

- банківське регулювання;
- банківський нагляд;
- банківський контроль [1, с. 26].

Основним внутрішнім методом забезпечення фінансової безпеки банку є управління фінансами – фінансовий менеджмент. Фінансовий менеджмент банку має цілу низку особливостей, зумовлених безпосередньо природою банківської діяльності. На відміну від підприємств,

які здійснюють виробництво товарів та послуг, торгівлю, банки є фінансово-кредитними установами, а основним видом їх діяльності – діяльність на фінансових ринках. Отже, фінансові операції – це основа діяльності банків.

Управління фінансами банку являє собою, з одного боку, управління його операціями, а з іншого – це взаємозалежний процес, в якому виокремлюють управління ліквідністю, частково – управління фінансовими ризиками, прибутковістю й ефективністю під час виконання окремих видів банківських операцій.

Фінансовий менеджмент як система економічного управління – це сукупність організаційно-структурної підсистеми (об'єкта й суб'єкта управління), функціональної підсистеми (інструменти управління) та підсистеми забезпечення [2, с. 115].

Об'єктом управління є безпосередньо банк з усіма аспектами його фінансової діяльності, зокрема капітал, залучені й позикові ресурси, активи, фінансовий інструментарій, ліквідність і платоспроможність, банківські продукти й операції, фінансові результати й податки.

Суб'єктами управління можна вважати відповідальну особу або групу осіб, які мають право ухвалювати рішення і відповідають за ефективність процесу управління банківською установою.

Окремо виділяють блок забезпечення процесу управління фінансами. До його складу входять такі підсистеми:

- 1) нормативне забезпечення, яке розподіляється на зовнішнє – закони, постанови, накази та ін. та внутрішнє – інструкції, методичні вказівки, нормативи, норми, які розробляються банком і регулюють його фінансову діяльність;
- 2) інформаційне забезпечення – економічна, комерційна, фінансова та інша звітність;
- 3) технологічне забезпечення;
- 4) кадрове забезпечення.

Щодо інструментів управління банком, то, на думку більшості авторів, інструментами є функції фінансового менеджменту [1; 3; 4]. Відповідно до процесного підходу, виділяють такі взаємозалежні функції:

- фінансове планування;
- фінансовий аналіз;
- фінансове регулювання;
- фінансовий контроль.

Функціональну модель фінансового менеджменту банку можна подати у вигляді схеми, яка наведена на рис. 1. Ця схема є стандартною і подається в більшості підручників із фінансового менеджменту.

Однак деякі автори, наприклад О.М. Колодізев, О.С. Любуць, виділяють такі види контролю: попередній, поточний та наступний. Подібний розподіл досить логічний і базується на загальноприйнятому переліку видів фінансового контролю. Ці види контролю використовуються, як правило, на рівні державних фінансів, тому під час розгляду банку необхідно використовувати поняття стратегічного, поточного та оперативного контролю.

Розглянемо докладніше сутність кожного інструмента фінансового менеджменту.

Фінансове планування – це управління процесами створення, розподілу й використання фінансових ресурсів банку, яке реалізується за допомогою розробки фінансових планів [2, с. 163]. Воно базується на стратегічному плані банку (визначенні місії, мети, концепції розвитку) і на тактичному плані (бізнес-плані, що визначає конкретні заходи, необхідні для досягнення стратегічних цілей). Фінансовий план містить:

- 1) розробку фінансової моделі банку;
- 2) формування прогнозного балансу ресурсів і вкладень, розрахунок прогнозних фінансових результатів,

Рис. 1. Інструменти фінансового менеджменту в банку

складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки і впровадження нових банківських продуктів та послуг;

3) формування бюджету банку на рік за його видатковою і дохідною частинами;

4) встановлення лімітів видатків на утримання банку, визначення мінімальної маржі та прибуткової частини бюджету, розрахунок податкових платежів і обов'язкових відрахувань;

5) розрахунок прогнозних показників і нормативів.

Фінансовий аналіз є однією з основних функцій фінансового менеджменту, це процес дослідження фінансового стану та основних результатів фінансової діяльності банку з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку [3, с. 324]. Його важливість пояснюється тим, що дані аналізу використовуються як основа для інших інструментів фінансового менеджменту банку.

Основними завданнями фінансового аналізу є:

1) визначення показників і нормативів діяльності банку, встановлених зовнішніми регулювальними органами;

2) визначення й аналіз показників, які характеризують процес управління активами і зобов'язаннями банку в цілому та управління окремими видами його активних операцій з урахуванням забезпечення ліквідності вкладених коштів;

3) визначення й аналіз показників, які характеризують процес управління комісійними і торговельними операціями банку;

4) визначення внутрішніх показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій, зокрема ризику ліквідності;

5) визначення й аналіз показників прибутковості діяльності банку та ефективності процесу управління капіталом (власними коштами) банку;

6) визначення й аналіз показників ефективності окремих підрозділів банку та окремих видів операцій, аналіз факторів, які впливають на показники ефективності.

Наступним інструментом є управління. Управління – це об'єктивний процес, основою якого є визначення меж відхилень, яке здійснюється за допомогою різноманітних

методів і відповідних інструментів для досягнення певної мети, що передбачає вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від заданих параметрів (графіків, планів, установлених норм і нормативів). Специфіка банківської діяльності вимагає визначення в складі фінансового управління таких функцій: оперативне управління прибутковістю банку; оперативне управління фінансовими ризиками банку; оперативне управління коштами з метою підтримки необхідного рівня ліквідності.

Фінансовий контроль – це система контролю, яка забезпечує концентрацію контролюючих дій на найбільш пріоритетних напрямках діяльності банку, своєчасне виявлення відхилень фактичних її результатів від передбачених бюджетами і прийняття оперативних управлінських рішень, які забезпечують нормалізацію стану банківської установи [5, с. 42].

Фінансовий контроль зводиться до перевірки відповідності результатів діяльності банку заданим параметрам і включає контроль над дотриманням нормативів ліквідності банку, лімітів і показників, установлених з урахуванням різноманітних фінансових ризиків, а також контроль над виконанням планових завдань, які відображають необхідні обсяги та ефективність операцій банку.

Фінансове регулювання – це об'єктивний процес, основою якого є визначення меж, яке здійснюється за допомогою різноманітних методів і відповідних їм інструментів для досягнення певної мети, що передбачає вплив на об'єкт регулювання для усунення відхилень від заданих параметрів (графіків, планів, установлених норм і нормативів).

Інформаційною базою фінансового менеджменту є внутрішня інформація бухгалтерського обліку (фінансового, управлінського, статистичного), внутрішньобанківська правова й нормативна база, зовнішня економічна інформація (фінансова, макроекономічна, статистична), правова й нормативна база законодавчих і регулюючих органів.

Як уже зазначалося, виділяють: оперативний контроль – контроль над виконанням затверджених бюджетів; поточний контроль – контроль поточних фінансових планів; стратегічний контроль – контроль фінансової політики та її цільових показників [6].

Фінансова безпека як економічна категорія містить у собі поняття фінансової стабільності. У цілому, як зазначає О.І. Барановський, фінансова стабільність комерційного банку є важливою умовою забезпечення його фінансової безпеки.

У роботах, присвячених даному питанню, автори також розподіляють методи забезпечення фінансової стабільності на внутрішні й зовнішні.

Л.А. Ключко зазначає, що внутрішні методи забезпечення фінансової стабільності можуть бути розподілені на регулюючі (управління активами й пасивами; оптимізація ресурсів, диверсифікація діяльності, оптимізація організаційно-функціональної структури банку) і стабілізуючі (капіталізація банку, формування страхових резервів, ефективність менеджменту, підвищення прибутковості, зниження рівня ризиків та ін.) [7].

Однією з важливих груп інструментів забезпечення фінансової безпеки банків є зовнішні інструменти, до яких належать: банківське регулювання; банківський нагляд; банківський контроль [8, с. 123].

Банківське регулювання – це сукупність різноманітних методів і засобів (інструментів), за допомогою яких держава впливає на діяльність банків для реалізації цілей грошово-кредитної політики й здійснює нагляд (контроль) за дотриманням банками встановлених вимог.

Банківський нагляд – це система контролю й активних дій Національного банку, спрямованих на забезпечення дотримання банками й іншими фінансово-кредитними установами в процесі їх діяльності законодавства України й установлених нормативів для забезпечення стабільності банківської системи й захисту інтересів вкладників.

Банківський контроль – це система економічних відносин, спрямованих на забезпечення надійності, безпеки, ефективності й законності банків і виконуваних ними операцій, а також на підвищення ефективності суспільного виробництва.

Своєю чергою, вважаємо, що банківський нагляд є невід'ємною складовою частиною банківського регулювання, його слід розглядати як моніторинг діяльності банків на всіх етапах їх життєвого циклу для попередження, мінімізації та запобігання негативним наслідкам їх функціонування.

Інший підхід до класифікації зовнішніх інструментів впливу на банки й банківську систему пропонує Л.А. Ключко, яка як і в разі із внутрішніми інструментами пропонує розподіляти їх на дві групи: регулюючі та стабілізуючі.

Група регулюючих факторів містить у собі такі інструменти: грошово-кредитні; правові; економічні (нормативні й податкові).

Стабілізуючі фактори складаються з:

- адміністративних методів, що містять у собі реєстрацію й ліцензування, а також методи впливу на банки;
- звітності банків і оцінки їх діяльності;
- реорганізації та реструктуризації банків [7].

Використання зовнішніх інструментів забезпечення фінансової безпеки банків спрямоване на:

1) створення законодавчих та інших умов, які, з одного боку, дають банкам змогу реалізувати свої економічні інтереси, а з іншого – створюють умови для недопущення перевищення певного критичного рівня ризикованості їх діяльності;

2) вплив на операції комерційних банків шляхом грошово-кредитного регулювання, яке, своєю чергою, впливає на обсяг і структуру грошової маси в обігу, а також на обсяг ресурсів банків;

3) забезпечення ефективного банківського нагляду згідно з базовими принципами Базельського комітету й чинним законодавством України шляхом інтеграції початкового контролю, безвізного нагляду, візного контролю і системного аналізу діяльності банку.

Висновки. Фінансова безпека банку є важливою складовою частиною фінансової, а отже, і національної безпеки, і є таким станом банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.

Отже, систему фінансової безпеки необхідно інтегрувати в систему управління банком, що дасть змогу здійснювати постійний контроль над ризиковим середовищем банку й ухвалювати своєчасні та обґрунтовані рішення. Дія системи повинна ґрунтуватися на принципах мінливості, об'єктивності, безперервності й оперативності, конфіденційності, комплексності і системності, явності в інтерпретації результатів, що дасть змогу забезпечити стабільну, безкризову та ефективну діяльність банку.

Таким чином, оцінка поточного рівня теоретичної бази, необхідної для побудови системи фінансової безпеки банку, показала, що існує не тільки принципова можливість цього, а й накопичена достатня маса теоретичних і практичних знань у даній області. Головна проблема –

відсутність чіткої систематизації знань, а також їх адаптації до умов сучасної української економіки. Побудова ефективно діючої системи фінансової безпеки банків є необхідною умовою як стабільності окремо взятого банку,

так і банківської системи в цілому. З урахуванням ключової ролі безпеки банківської системи в комплексі безпеки країни дані завдання можна поставити в розряд першочергових для національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Фінансова безпека банківської діяльності : [навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків»] / С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 112 с.
2. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку : [навч. посіб.] / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
3. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2006. – 776 с.
4. Про Державний департамент з питань банкрутства : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2006 № 533 // Урядовий кур'єр. – № 90. – С. 6–8.
5. Криклій О.А. Управління прибутком банку : [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – 136 с.
6. Вдовин В.Н. К вопросу об экономической сущности банковского контроля и уровня ее реализации в экономической системе / В.Н. Вдовин // Вестник ТИСБИ. – 2000. – № 3. – С. 22–26.
7. Клюско Л.А. Моделювання фінансової стійкості комерційного банку на підставі кількісного аналізу та прогнозування тенденцій основних показників його діяльності / Л.А. Клюско // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 5. – С. 55–56.
8. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика : [навч. посіб.] / Б.П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.

Аннотация. В статье исследованы место и роль финансовой безопасности банков в системе национальной безопасности государства. Проанализировано соотношение понятий «финансовая безопасность», «финансовая безопасность банковской системы», «финансовая безопасность банка». В результате анализа существующих научных исследований отмечена недостаточная изученность вопросов финансовой безопасности банков. Рассмотрены сущность и составляющие банковской безопасности. Исследованы внешние и внутренние инструменты обеспечения финансовой безопасности банковской системы.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансовое регулирование, финансовый менеджмент, финансовый контроль, банковская система, банковское регулирование.

Summary. The article examines the place and role of financial security of banks in the system of national security of the state. Analyzed the relationship of concepts "financial security" "financial security of the banking system" "financial security of the Bank." The analysis of existing scientific studies noted the insufficient knowledge of questions of financial security of banks. Reviewed the nature and components of banking security. Investigated internal and external tools to ensure the financial security of the banking system.

Key words: financial security, financial regulation, financial management, financial control, banking system, banking regulation.